

S
K
A
S

2/1998

Suomen keskiajan arkeologian seuran jäsenlehdessä julkaistaan tietoa yhdistyksen toiminnasta ja keskiajan arkeologiaan liittyvistä seminaareista ja tapahtumista. Lehdessä julkaistaan lyhyitä artikkeleita, kirjojen ja julkaisujen arvosteluja sekä muita keskiajan ja uuden ajan arkeologiaan liittyviä juttuja. Kirjoittajia pyydetään toimittamaan julkaistavaksi tarkoitettu aineisto suoraan toimittajalle viimeistään kolme viikkoa ennen seuraavan numeron julkaisupäivää, joka ilmoitetaan lehden edellisessä numerossa. Tekstit toimitetaan disketillä tai sähköpostilla jollakin yleisellä tekstinkäsittelyohjelmalla kirjoitettuin. Piirroksia ja karttoja voidaan myös julkaista, mutta ei toistaiseksi valokuvia.

Julkaisija : Suomen keskiajan arkeologian seura -
Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry
PL 286
20101 Turku

Toimittaja : Kirsi Majantie
Kanslerintie 8 B 37, 20200 Turku
(02) 230 1834, 040-503 7206
kirmaja@utu.fi

Toimituskunta:

Hannele Lehtonen (02-2838240,
hannele.lehtonen@aboavetusarsnova.fi)
Ville Laakso (050-555 6312, vilaakso@utu.fi)
Marianna Niukkanen (040-732 9907, marianna.niukkanen@nba.fi)
Terhi Mikkola (050-582 2526, terhi.mikkola@helsinki.fi)

ISSN 1455-0334

UNIPAPS
Turun yliopisto 1998

Toimittajalta

Vuoden toinen jäsenlehti on saanut kiitettävän määrän kirjoittajia liikkeelle. Muutama juttu jäi jopa odottelemaan vuoroaan seuraavaa numeroa varten. Mukana on artikkeleita kaivausten tuloksista, kahden väitöskirjan esittelyt, tiivistelmä Historiallisen ajan arkeologian menetelmät -seminaarista, tietoa kesän kenttätöistä ja erillaisia lyhyitä tiedonantoja ajankohtaisista asioista.

Hannu-Matti Wahl kirjoittaa artikkelissaan Lahden kauppatorin ensimmäisen vaiheen kaivauksista syksyllä 1997. Artikkeliki kertoo kaivausten kulusta, kulttuurikerrosten eriaiteisesta säilymisestä tutkimusalueella ja rakenteiden ja löytöjen perusteella mahdollisesti tehtävistä päätelmistä alueen asutushistoriasta (artikkeli on toimittajan lyhentämä). Jouko Pukkila kertoo omassa artikkelissaan Åbo Akademien päärakennuksen tontin huhtikuun alussa alkaneiden kaivausten tämänhetkisestä tilanteesta ja tähän mennessä löytyneistä rakenteista ja löydöistä. Allekirjoittanut on puolestaan kirjoittanut yhdessä Leila Hedmanin kanssa jutun Vesilahden Laukon kesän 1997 rahalöydestä. Knut Drake esittelee ja arvostelee Ari-Pekka Palolan väitöskirjan Maunu Tavast ja Olavi Maununpoika - Turun piispat 1412-1460. Martti Lampila on puolestaan kirjoittanut jutun Anna-Maria Vilkanan väitöskirjasta Kruunun taloudenpito Hämeen linnassa 1500-luvun puolivälissä. Artikkeliki on aikaisemmin ilmestynyt lehtiartikkelina. Marianna Niukkanen kirjoittama juttu Historiallisen ajan menetelmät -seminaarista kertoo kasvavasta kiinnostuksesta historiallisen ajan arkeologiaa kohtaan, mutta myös uudistuvista menetelmistä ja yhteistyön tarpeesta muiden alojen asiantuntijoiden kanssa historiallisen ajan arkeologian alalla.

Marianna Niukkanen on lisäksi koonnut tietoa historiallisen ajan arkeologian kenttätöiden paikoista ja ajankohdista tänä kesänä ja allekirjoittanut on yhdessä Hannele Lehtosen kanssa kirjoittanut pienen jutun syksyllä järjestettävistä Menneisyyden jäljillä - arkeologian päivistä, joissa on ohjelmaa myös historiallisen ajan arkeologiasta kiinnostuneille. Myös seuran uudistuneet säännöt ovat löydettävissä painetussa muodossa lehden loppuosasta. Tuttuun tapaan on lehden lopussa lisäksi lyhyitä juttuja ja huomautuksia, joista yhdessä Knut Drake kertoo Lundin yliopiston historiallisen museon vierailun arvoisesta näyttelystä ja toisessa Liisa Seppänen ja Marianna Niukkanen kirjoittavat keramiikkatutkija David R.M. Gaimsterin vierailusta Suomessa.

Toimituskunnan kesken on ollut puhetta lehden kirjoittajakunnan laajentamisesta. Eli myös seuran ns. harrastelijajäsenten toivottaisiin ottavan osaa lehteen tulevien artikkelien kirjoittamiseen. Kaikkien juttujen ja artikkelien ei tarvitse olla tieteellisten tutkimusten tuloksia, vaan mukana voisi olla esimerkiksi seuran jäsenten oman matkustelun tuloksena syntyneitä matkakertomuksia tai keskiajan kohteiden tai museoiden esittelyjä. Rohkeasti vaan juttuja kirjoittamaan!

Toimituskunta on keskustellut myös mahdollisten teemanumeroiden julkaisemisesta tietyin väliajoin. Ensimmäinen teemanumero eli tiettyä aihepiiriä käsittelevä numero voisi olla ajankohtainen jo aivan lähiaikoina. Yhtenä teemanumeron aihepiirinä kyseeseen voisi tulla esimerkiksi historiallisen ajan esineistö ja materiaalin kulttuuri. Eriasteista valmista tutkimusta on jo olemassakin, ja tarkoituksena olisi julkaista myös vielä alkuvaiheissa olevien tutkimusten tuloksia. Joten nyt vaan kaikki historiallisen ajan esineistön parissa touhunneet ja tutkimusta tehneet pikaisesti artikkeleita työstämään. Muutkin aihe-ehdotukset ovat tervetulleita.

Historiallisen ajan arkeologian menetelmiä

Marianna Niukkanen

Museoviraston rakennushistorian osasto järjesti *Historiallisen ajan arkeologian menetelmät* -seminaarin Tekniikan museossa 23.-24.4.1998. Seminaariin osallistui kumpanakin päivänä 60-70 kuulijaa, pääasiassa arkeologian opiskelijoita, tutkijoita ja Museoviraston, museoiden ja yliopistojen henkilökuntaa.

Avauspuheenvuoron piti professori *Jussi-Pekka Taavitsainen*, joka tarkasteli historiallisen ajan arkeologian vaiheita Suomessa sekä pohdiskeli alan olemassaolon oikeutusta. 1800-luvun loppupuolen lupaavan alun jälkeen historiallinen arkeologia kuihtui rakennusmonumenttien raunioiden esiin kaivamiseksi, kunnes se on 1970-luvulta eteenpäin alkanut jälleen kehittyä kaupunkiarkeologian kautta kohti totaaliarkeologiaa muiden Pohjoismaiden vanavedessä. Materiaalisen kulttuurin jäänteiden merkitys kirjallisten lähteiden täydentäjänä on alettu ymmärtää. Muinaismuistolaki velvoittaa meidät suojelemaan historiallisia muistoja ilman aikarajoja; vaarana on kuitenkin suojelukohteiden valikoinnin kautta tapahtuva menneisyyden retusointi.

Non-destruktiivisia menetelmiä

Seminaarin ensimmäisessä jaksossa käsiteltiin kaivauksen esitöitä ja prospektointia. *Arto Julkunen* esitteli geofysikaalisia menetelmiä (mm. magneettisuuden mittausta ja maatutkaa) ja *Timo Jussila* fosforianalyysiä. Menetelmät sopivat - tietyt rajoitukset huomioonottaen - kohteeseen kajoamattomina erityisen hyvin tutkimusalueen tarkempaan rajaamiseen tarkkuusinventoinnissa ja ennen varsinaisia kaivaustutkimuksia. Esitykset avasivat näkymiä mm. maan päälle näkymättömien, hylättyjen keskiaikaisten kylätonnttien tutkimukseen. *Jyrki Lehtinen* esitteli historiallisten kartta-aineistojen käsittelyä kevyissä paikkatieto-ohjelmissa. Vanhat kartat voidaan siirtää digitaaliseen muotoon esimerkiksi diakuvasta tai valokopiosta skannaamalla ja digitoimalla, minkä jälkeen ne voidaan rekisteröidä vastinpisteiden avulla nykyaikaiseen koordinaatistoon ja esittää esimerkiksi peruskartan päällä. Karttakohteisiin voidaan myös liittää ominaisuustietoa. Historiallisen paikkatiedon digitaalisesta käsittelystä on

hyötyä mm. kulttuuriympäristön inventoinnissa.

Kenttätyötekniikkaa

Toinen jakso oli omistettu kaivaus- ja dokumentointitekniikoille. *Kari Uotilan* aiheena oli rakenteiden mittaus ja dokumentointi. Mittaukseen voidaan käyttää apuna mm. fotogrammetriaa, pantografia ja takymetriä. Menetelmät säästävät kentällä aikaa varrattuna perinteiseen vaaituskoneen ja mittojen avulla tehtyyn mittaukseen, mutta jälkityöajat ovat melko pitkät. Menetelmät vaativat lisäksi kallista atk-kalustoa ohjelmineen sekä niiden käytön hallintaa. *Marita Kykyri* esitteli kerroskaivausmenetelmää, joka soveltuu erityisesti historiallisen ajan kaivauskohteisiin, joissa on useimmiten selvä stratigrafia. Menetelmän peruserätyksen mukaisesti kaikki kulttuurikerrokset, rakenteet ym. stratigrafiset yksiköt tutkitaan ja dokumentoidaan omina yksittäisinä kokonaisuuksinaan kohteen luonnollista stratigrafiaa noudattaen, päinvastaisessa järjestyksessä kuin ne aikanaan ovat syntyneet. Menetelmän tuottama arkeologinen lähdemateriaali on selkeämpää ja monipuolisempaa kuin teknisessä tasokaivausmenetelmässä talletettu, usein sekoittunut aineisto. *Petro Pesonen* kertoi takymetrin käytöstä löytödokumentoinnissa. Löytöjen sijainnin tarkka kolmiulotteinen dokumentointi takymetrillä mahdollistaa löytöjen tulkinnan kiinteänä osana tutkittavaa muinaisjäännöstä ja parantaa merkittävästi mittausten luotettavuutta. Sen jälkeen kun löytötiedot on siirretty tietokantaan ja karttaohjelmaan, käy erilaisten monipuolisten levintäkartojen tekeminen kätevästi.

Leena Tomanterä alusti puolestaan kenttäkonservoinnin ongelmista. Hankalimpia ovat metalliesineet, joiden käsittelyssä on kaksi koulukuntaa: ne, jotka kuivattavat esineet sekä ne, jotka säilyttävät esineet kosteina konservointiin saakka. Molemmissa tavoissa on etunsa ja haittansa. Myös pakastaminen on mahdollista. Konservoinnin kannalta paras menettelytapa olisi kuitenkin konservaattorin palkkaaminen mukaan kaivausryhmään. Myös varsinaiseen konservointiin on muistettava varata rahaa kaivausbudjettiin. *Pirkko Ukkonen* ja *Niklas Söderholm* käsittelivät esityksessään eläinluiden tutkimuksen ongelmia. Eläinten luut ovat historiallisen ajan kaivausten merkittävä löytöryhmä, joka on jäänyt lapsipuolen asemaan, sillä luiden arvoa informaatiolähteenä ei ole ymmärretty. Ne kertovat kuitenkin paitsi hyödyksi käytetyistä eläinlajeista myös eläinten käyttötarkoituksesta, kohteen talousmuodosta,

kauppasuhteista, ympäristöstä ym. Kaikki luut - myös aivan pienimmät kalojen, lintujen ja pikkunisäkkäiden - on pyrittävä tallettamaan tai jos siihen ei ole mahdollisuutta, dokumentoitava kaikkien luiden levintä ja talletettava riittävä otos. Materiaalia ei pidä lähteä itse karsimaan, vaan analysoitavien luiden valinta on jätettävä osteologin tehtäväksi. On syytä huomata, että luuaineiston koostumus voi vaihdella myös saman tutkimuskohteen eri osissa.

Luonnontieteellisiä analyysejä ja restaurointia

Kolmannessa seminaarijaksossa käsiteltiin luonnontieteellisiä näytteitä ja analyysejä. *Terttu Lempiäinen* kertoi maanäytteiden monipuolisista mahdollisuuksista kasvillisuustutkimuksissa. *Tuovi Kankainen* ja *Pentti Zetterberg* käsittelivät puolestaan luonnontieteellisiä ajoitusmenetelmiä; edellinen radiohiiliajoitusmenetelmää, joka on riittävän tarkka aina 1650-luvulle asti, ja jälkimmäinen dendrokronologista ajoitusta. *Seppo Hornytzkyj* piti poleemisen puheenvuoron arkeologisten näytteiden analytiikan ongelmista. Kaikki puhujat toivoivat, että arkeologit ottaisivat heihin yhteyttä mielellään jo kenttätöväiheessä sekä keskustelisivat sopivan analyysimateriaalin ja -menetelmän valinnasta. Näin voitaisiin päästä esitetyn kysymyksen kannalta parhaimpaan mahdolliseen lopputulokseen ja välttyttäisiin haaskaamasta rahaa sopimattomiin menetelmiin.

Neljännän jakson aiheena oli arkeologia korjauskohteessa. *Sakari Mentu* ja *Antti Suna* alustivat muinaisjäännöksen tutkimisen ja restauroinnin mukanaan tuomista ongelmista esimerkkinä Kuusiston linna, jossa vanhimmat, sadan vuoden takaiset korjauksetkin alkavat jo olla kulttuurihistoriaa. Raunion paljastaminen aiheuttaa vähitellen sen tuhoutumisen, ja jos rakenteet halutaan jättää näkyviin, muuttavat korjaus- ja suojarakenteet muinaisjäännöksen pian kulissiksi. Samaa aihepiiriä käsittelivät myös *Karim Peltonen* ja *Tryggve Gestrin*, jotka ovat tehneet teollisuusarkeologisia tutkimuksia Jyrkkäkosken ja Högforsin ruukkien restaurointihankkeiden yhteydessä. *Heljä Brusila* piti esityksen hallitsemattoman konekaivun, kuten kadunparannus-, kunnallistekniikka- ja rakennustyömaiden arkeologisesta valvonnasta, joka on valitettavan usein historiallisen ajan arkeologin arkea. Tällaiset tutkimukset tapahtuvat useimmiten virkatyönä lyhyellä varoitusajalla työmaan ehdoilla ja olemattomilla resursseilla, jolloin esimerkiksi luonnontieteellisiin analyyseihin ei ole mahdollisuuksia.

Arkeologin vastuu yleisölle

Seminaari päättyi Mikko Härön johtamaan paneelikeskusteluun, jossa keskusteltiin erityisesti kaivausten resurssointipolitiikasta, arkeologian popularisoinnista ja tutkijan vastuusta yleisölle. Keskustelijoina olivat Hannu Takala, Georg Haggrén, Minna Hautio, Jan Fast ja Erkki Härö. Ongelmaksi koettiin arkeologian taloudellinen kannattamattomuus joka on syynä siihen, ettei tutkimuksille tahdo löytyä maksajia. Arkeologia kuitenkin kiinnostaa yleisöä, jolla on myös oikeus tietoon. Tärkeänä pidettiin kaivauksista tiedottamista lehdistö- ja infotilaisuuksissa jo kaivaustilanteessa sekä kaivauksen päättyessä - lehtijuttuihin väistämättä tulevien pienten virheiden pelossa ei toimittajia kannata pakoilla. Tulevaisuuden yleisön kasvatusta kulttuuriystävällisyyteen tulisi aloittaa jo lapsena, mihin antaa mahdollisuuksia koululaitoksen ja museoiden läheinen yhteistyö. Lapsille tulisi pyrkiä luomaan menneisyydestä positiivinen mielikuva, jonka herättämiseksi tieto on muokattava lapsille sopivaksi ja elämykselliseksi.

Arkeologisiin tutkimuksiin voi herua rahaa myös mm. työministeriöstä ja EU:sta, jos vain osaa perustella hankkeen ja löytää sopivat yhteistyökumppanit. Tällöin on kuitenkin muistettava, että kaivausten on tuotettava taloudellista - useimmiten matkailullista - hyötyä pysyvine työpaikkoineen, mikä saattaa edellyttää kohteen ja tutkimustiedon popularisointia ja joustoa ehdottoman totuudenmukaisuuden ja autenttisuuden vaatimuksesta. Totuudellisuuden perusvaatimustaso on kuitenkin ammattieettisistä syistä säilytettävä, vaikka totuus ei olisikaan yhtä myyvä kuin väritetty mielikuva.

Historiallisen ajan arkeologia tulevaisuudessa?

Alustuksissa ja niiden jälkeen käydyssä keskustelussa todettiin, että luonnontieteellisten näytteiden ottamisen ja niiden tallettamisen tulee jo olla historiallisenkin ajan kaivauksilla rutiinia, siinäkin tapauksessa, ettei näytteiden analysoimiseen olisi varattu rahaa. Rahaa voi anoa jälkeenpäinkin, mutta näytteidenottotilanne on ainutkertainen. Ylimääräistä näytemateriaalia voi asiantuntijoiden ohjauksessa karsia kenttätyövaiheen jälkeen. Konservointia vaativat esineet eivät sen sijaan kestä vuosikausien odottelua, vaan niiden konservointi on aina pyrittävä hoitamaan mahdollisimman pian.

Arkeologi tarvitsee entistä enemmän atk-taitoja. MapInfon tai vastaavan paikkatieto-ohjelman hallinnasta on kiistatonta hyötyä, samoin kuin mahdollisuudesta käsitellä esimerkiksi kaivauskarttoja digitaalisesti. Myös

takymetrin käyttö kaivauksilla muuttunee lähivuosina poikkeuksesta rutiiniksi. Atk-laitteet nopeuttavat kenttätyöskentelyä ja monipuolistavat suuresti dokumentoidun materiaalin käyttömahdollisuuksia, mutta ne vaativat myös taloudellista panosta ja laitteiden ja ohjelmiston käytön opettelua. Laitteita ja ohjelmia voi vuokratakin, ja joissakin tilanteissa ostopalvelutkin voivat olla järkevä sijoitus.

Tulevaisuuden arkeologilta tullaan vaatimaan aikaisempaa tiiviimpää kontaktia kulttuurin todellisiin käyttäjiin, yleisöön. Vaatimusten kasvaessa tarvitaan yhteistyötä myös muiden alojen asiantuntijoiden kanssa. Arkeologiakin joutuu muuttumaan muun yhteiskunnan mukana, ja muutoksen yhteydessä tarvitaan myös keskustelua eettisistä kysymyksistä.

Seminaarista saatu palaute on ollut erittäin positiivista, vaikka jotkut pitivätkin ohjelmaa liian tiiviinä. Esitelmistä on tarkoitus koota syksyllä julkaisu, joka ilmestyy alkuvuonna 1999. Seminaarista pyritään tekemään mahdollisuuksien mukaan jokavuotinen, ja ensi vuoden teemaksi on ehdotettu asutushistoriallista tutkimusta. Aihe-ehdotuksia otetaan vastaan!

**Historiallisen ajan arkeologia tänään
Seminaari Hämeen linnassa
20.11.1998**

Hämeen linnan seminaarin aiheena
on tänä vuonna Asuinkartanot Suomessa ja
Ruotsissa keskiajalla ja Vaasa-ajalla.

Tarkemmat tiedot ja ilmoittautumisohjeet
seuraavassa lehdessä.

Magnus Olofsson och Olof Magnusson

Knut Drake

Ari-Pekka Palola, Maunu Tavast ja Olavi Maununpoika - Turun piispat 1412-1460. *Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia* 178. Helsinki 1997.

Är det personligheterna som gör historia eller historien som skapar personligheterna. Se där - en evighetsfråga. Det finska biskopsstiftets medeltida historia har alltid varit personfixerad, av den enkla anledningen att Paul Juustens biskopskrönika är den viktigaste av de källor som står till forskarnas förfogande om detta ämne. Tre av de tjugotre katolska biskopar som Juusten noterar har i historiens ljus en glans som ställer de övriga i skuggan. Dessa tre är den helige Henrik, den salige Hemming samt Magnus Olofsson Tavast, som innehade biskopsstolen i Åbo 1412-1450.

Länge har historikerna intresserat sig för biskop Henrik i hans egenskap av symbol för kyrkan i Finland. Hemming blev först 1960 aktuell, då Birgit Klockars klarlade hans historiska roll i sin doktorsavhandling och nu har Ari-Pekka Palola disputerat med en utförlig biografi över Magnus Tavast och dennes efterträdare Olaus Magni. Avhandlingen har titeln *Maunu Tavast ja Olavi Maununpoika - Turun piispat 1412-1460* (Magnus Tavast och Olaus Magni - biskopar i Åbo 1412-1460).

Palola går grundligt till väga. Han nöjer sig inte med att referera det sparsamma källmaterialet i ett magert häfte utan presenterar en diger avhandling på över 500 sidor. Boken inleds av en grundlig presentation av källäget och tidigare forskning. Sedan följer en bakgrundsteckning, i vilken författaren redogör för biskopsämbetets ställning i den medeltida kyrkan, för domkapitlets betydelse, prästerskapets uppgifter och församlingarnas verksamhet. Vidare tecknar han en bild av gudstjänstlivet i domkyrkan och ute i sockenkyrkorna och klarlägger klosterväsendet ställning inom det finska stiftet.

Den egentliga avhandlingstexten är indelad i tre kapitel som behandlar de båda prelaternas personhistoria, deras roll som kyrkliga ledare och deras insatser i tidens politiska skeende. Detta val av disposition medför vissa upprepningar. En del detaljer nämns på nytt i varje kapitel och ibland dubbleras de ännu en gång, eftersom det är fråga om två olika biografier. Detta ser jag dock icke som någon svaghet, utan som en logisk följd av dispositionen. För läsaren är det rentav en fördel att få samma fakta

presenterade i sina olika sammanhang, utan att behöva bläddra tillbaka och kolla.

Magnus och Olof hörde till det finländska frälset och följde den sedvanliga banan för adelsmän som valde det andliga ståndet. Efter skolgång i Åbo katedralskola följde studier vid utländska universitet och tjänstgöring i olika befattningar vid domkapitlet. Till biskop valdes de däremot av helt olika skäl. Magnus var tydligen självskriven på grund av sina personliga egenskaper, medan Olof kördes fram av sin äldre mentor, föregångare och släkting. Båda valdes av ett formellt enigt domkapitel, men måste resa till Rom för att få påvlig bekräftelse på utnämningen.

Enligt Palola var de båda herrarna "goda" biskopar. De var fromma, rättrådiga och arbetsamma och styrde sitt stift självständigt, utan att låta sig påverkas av yttre krafter. Så långt var de varandras likar. Men i övrigt var skillnaden stor. Magnus var en maktmänniska och organisator av stora mått. Han omformade domkapitlet, reformerade gudstjänstlivet, utvidgade domkyrkan, försåg stiftet med en lång rad stenkyrkor, grundade Nådendals kloster, byggde ut Kustöborg och lät uppföra ett nytt biskopshus i Åbo. I sin egenskap av riksråd, en ställning som han delade med alla biskopar i landet, tog han aktivt del i den världsliga politiken och tjänstgjorde som rådgivare åt landets regenter. Tack vare sina goda kontakter med kung Kristoffer lyckades han åstadkomma en avsevärd sänkning av de statliga skatterna inom stiftet, vilket enligt Palola kan vara en förklaring till den enorma kyrkliga byggnadsaktivitet som tog sin början ca 1440.

Om man försöker jämföra de båda episkopaten hamnar Olaus Magni ohjälpligt i skymundan. Palola påpekar visserligen att tiderna var dåliga på 1450-talet och att Olof var biskop endast i tio års tid, men ändå är kontrasten så stor att den måste ha sin förklaring på det personliga planet. Olof var uppenbarligen en kammarlärar herre, som ivrigt fullföljde sina plikter som biskop men som aldrig nådde upp till sin föregångares storhet.

Ari-Pekka Palola har skrivit en viktig avhandling, ett "tvärvetenskapligt" verk i bästa mening. Han nöjer sig nämligen inte bara med de skriftliga källornas vittnesbörd, utan tar också hänsyn till den medeltidsarkeologiska forskningens nyaste resultat. Han stöder sig på arbeten av Markus Hiekkänen, Kari Uotila och Aki Pihlman, för att bara nämna några av de arkeologer som han hänvisar till.

Ingen avhandling är emellertid fullkomlig. I Palolas fall är valet av språk den största bristen. Boken är skriven på finska, med ett kort sammandrag på tyska. Därigenom får boken en begränsad läsekrets och får inte den internationella respons den vore värd.

Bytomtsundersökningen i Lahtis år 1997

Hannu-Matti Wahl

Första delen av bytomtsundersökningen på salutorget i Lahtis ägde rum under hösten 1997. Undersökningsområdet låg i salutorgets sydvästra hörn, området begränsades i söder av Alexandersgatan och i väster av Marolankatu. Den arkeologiska fältundersökningen föranleddes av att stadens tekniska avdelning skulle reparera de delarna av torget som var skadade av tjälen. Detta skulle medföra att ett ca 0,80-1 meter tjockt jordlager skulle avbanas och ersättas med ett nytt jordlager som skulle skydda marken mot tjälen. De sista kvarvarande resterna efter den år 1877 nerbrunna byn Lahtis skulle förstöras. Syftet med undersökningen var att få kunskap om bytomten och bebyggelsen i Lahtis, speciellt från den tidiga historiska tiden fram till 1870-talet. Den arkeologiska fältundersökningen genomfördes under tiden 18.8.-17.10. 1997 och ansvarig för undersökningen var stadsmuseet i Lahtis. I undersökningen deltog 11 arkeologer och arkeologistuderande. Stadens tekniska kontor stod för undersökningskostnaderna och ansvarade för de omfattande schaktningsarbeten och bortförandet av schaktnmassorna.

Byn Lahtis nämns för första gången i de skriftliga källorna år 1445 som en av byarna inom Hollola socken. Mer regelbundet nämns Lahtis i skattesammanhang från och med år 1539 och i mantals-längderna fr.o.m. år 1634. Den Övre Viborgska vägen har gått genom Lahtis i östlig - västlig riktning. Både i väst och i öst begränsades byn av två andra byar (Jalkaranda och Järvenpää). Bytomten i Lahtis låg på krönet av en smal avlång höjd. Bytomten begränsades i syd av Salpausselkä-åsen och i norr av en stenig backe. Byns åkermarker låg belägna som smala band både väster och öster om bytomten. Första daterade spåret av fast åkerodling är från ca 1425 e.Kr (okalibrerad datering). Över byn och bytomten finns det kartor från 1750-talet samt från år 1870 och 1877. Kartan från år 1877 är en utredningskarta efter branden. Enligt kartorna från 1870-talet har det inom torgområdet legat fem gårdar (eller delar av dem). Av dessa gårdar berördes delar av Saksala, Pekkala och Juustila av undersökningen. I väst tangerade torgområdet Marola gård.

Efter branden sommaren 1877 röjdes husresterna på bytomten. I den första stadsplanen (år 1878) för köpingen Lahtis fick torget sin nuvarande plats. Efter år 1878 bebyggdes den västra delen av torgområdet pånytt och

den östra delen användes som salutorg. Enligt köpingens räkenskaper röjdes torgområdet under åren 1888-90, på vilket sätt är ej känt. År 1897 avhystes bebyggelsen från hela torgområdet. Torget har varit ett öppet ler- och sandbetäckt fält ända fram till tidigt 1950-tal då torget fick stenbeläggning.

Innan fältundersökningen påbörjades fanns det endast en vag uppfattning om vad som hade hänt inom torgområdet efter branden och hur mycket som var bevarat av lämningarna från olika perioder. Likaså var det oklart på vilket sätt röjningsverksamheten hade påverkat lämningarna på bytomten. Västra sidan av torget (där undersökningsområdet låg) hade eventuellt fyllts ut under åren 1888-90 och framför allt under 1900-talet. Fyllnadsarbetet hade utförts för att höja markytans nivå i förhållande till den östra delen av torget. Nivåskillnaden mellan torgets östra och västra del har ursprungligen varit över 2,5 meter, idag är skillnaden ca 1,5 meter.

Det fanns flera tecken på det att det skulle finnas rester av bytomten kvar under torgytan. Brandlager, timmerkonstruktioner, förkolnade och delvis brunna trämaterial samt diverse föremål i de angränsande gatorna hade framkommit vid gatuarbeten (Alpo Rautlahti, muntlig uppgift). En del av dessa lämningarna hörde till tiden efter branden. Ingen förundersökning kunde genomföras före själva fältundersökningen, utan man utgick från redan kända fakta om lämningarna efter bytomten under torget. Det var sannolikt att det skulle finnas kvar lämningar av bebyggelse och aktiviteter från perioden strax före år 1877 ända ner till tidig historisk tid, möjligen till sen medeltiden. Före undersökningen antogs det (som det hade angivits i de skriftliga källorna) att Vesijärvisjöns vattenyta hade nått fram till torgområdet under vissa år före sjösänkningen på 1820-30-talen och orsakat skador på de berörda gårdarnas marker och bebyggelse.

Undersökningen påbörjades med maskinell avbaning. Det visade sig att ett flertal påförda lager fanns under den borttagna stenbeläggningen. Avbanningen fortsatte ner till 1877 års brandlager. Brandlagret syntes tydligt och maskinell avbaning kunde avslutas när brandlagrets yta hade grävts fram. Under fältundersökningens gång fick man olika besked från tekniska kontoret om deras arbetsområde, och därmed förändrades också det ursprungliga undersökningområdet och det blev större än planerat. Under undersökningens första del uppgick den totala ytan slutligen till ca 1930 m².

Flera sand- och gruslager hade påförts undersökningsområdet (härefter UO). De tjockaste påförda lagren fanns inom UO:s västra del, där marken sluttade kraftigt nedåt mot nordväst. Efter avbanningen och kulturlagergrävningen var nivåskillnaden mellan den östra delens orörda markyta och den västra ca 1,7 meter. I den västra delen, området beläget

mot Marolankatu, var tjockleken av de påförda lagren något över en meter. Av de påförda lagren kunde endast två bindas samman med det befintliga arkivmaterialet. De var sandlagret under stenbeläggningen (från ca 1950) och ett tunt sandlager som hade lagts på torget år 1912.

UO hade störningar av olika grader, vilka berodde främst på röjningsverksamheten, och senare tidens gatuarbeten. Det fanns ett antal kabeldiken i undersökningsområdet som gick tvärs genom området och delade det i tre delar. (se Fig. 1.) Den sydvästra delen av UO hade blivit bortschaktat i samband med avlopps- och kabelarbeten på 1980-talet. Den östra delen av UO var skadat av röjningsverksamheten, antagligen strax efter branden, samt av senare tidens slitage då ytan hade varit torgområde. Den nordvästra / norra delen av UO var bäst bevarad, möjligen hade de tjocka påförda lagren skyddat kulturlagret här.

Under de påförda lagren framkom ett kulturlager som bestod främst av ett kraftigt brandlager innehållande bl.a. gödsel, träspån, diverse fynd o.s.v. Kulturlagret var enhetligt endast i UO:s norra del. I de andra områdena var kulturlagret inte heltäckande utan framkom som mindre separata kulturlagerytor. Sydvästra delens enda spår av tiden före branden var en tomtgräns (ett lågt dike) i områdets sydvästra hörn.

Kulturlagren och anläggningarna visade sig representera minst tre separata perioder eller tidsskikt. Det första skiktet representerade tiden efter branden, d.v.s perioden 1877 - 1897, då torget kom till. Detta skikt bestod närmast av hörnstenar, syllstenar, trappstenar och recenta fynd. Det andra skiktet representerade perioden ca 1800 fram till branden år 1877. De flesta fynden och största delen av kulturlagret hörde till denna period. Det tredje skiktet representerade perioden före ca 1800. I detta skikt fanns de äldsta fynden och vissa anläggningar.

Från början var tanken den att kulturlagret skulle utgrävas i naturliga lager. Detta var dock möjligt på endast några få ställen. Där kulturlagret var enhetligt utgjordes det av tillsynes homogent och kompakt massa, där ingen lagerföljd kunde iakttas med blotta ögat. Kulturlagret var också sammanpackat och kunde ej grävas för hand. För att kunna undersöka det ytmässigt sett stora kulturlagerområdet grävdes det tjockaste kulturlagret upp rutvis (ruta 2 x 2 m) med spade. Kulturlagermaterial från varje ruta löstes upp med hjälp av vatten i en betongblandare. Sedan vattensållades det upplösta kulturlagret och fynden tillvaratogs rutvis.

Inga spår efter översvämningar eller svallade jordlager kunde iakttas inom det undersökta området. Med tanke på höjskillnaden mellan bytomten och Vesijärvisjön har översvämningarna inte kunnat nå fram till bytomten,

undantag är de låglänta åkerområden väster om bytomten som har varit utsatta för översvämningar (Vesijärvisjöns yta idag + 81,4 möh, före sjösänkningen ca + 84 möh).

Inom UO dokumenterades ca 40 anläggningar av varierande karaktär. Anläggningarna bestod av husgrunder, delar av husgrunder, nedgrävningar, dräneringsdiken, gropar, stensatta gropar och mindre stenlagda ytor, rester av timmerkonstruktioner samt stolphål. Endast en del av anläggningarna var fyndförande. De flesta anläggningarna hade störningar och en del hade delvist stuckit fram genom markytan före torget stenbeläggsdes kring 1950. Från UO togs ett antal jordprover för växtrestforskning. Ett av proven från R12 visade sig innehålla en potatis. Det är den första kända i landet och kan betraktas som en mycket tidig potatisart (Terttu Lempiäinen, muntlig uppgift). Potatis har odlats i Hollola socken sedan 1760-talet och mer allmänt fr.o.m 1700-talets sista årtionden. De övriga miljöproven tagna från kulturlagret är ej analyserade.

I hela UO hittades endast ett litet antal fynd. Detta är ofta kännetecknande för boplatstorna inom bytomter men i Lahtis fall berodde det även på den kraftiga röjningsverksamheten. I kulturlagret framkom huvudsakligen recenta fynd såsom krossat fönsterglas, benbitar, diverse järnfragment. Endast från kulturlageryta 1 i UO:s nordvästra del vid Marolankatu framkom flera synliga lager och fynd i olika lager. De äldsta fynden av föremål utgjordes av en hel glaspärla och två fragment av svart keramik. Pärlan, som var sliten i ytan, var gråaktig till färgen och hade ett siksak mönster. De två keramikfragment tillhörde ett handgjort lerkärl. Fynden upphittades i det tjockaste kulturlagret alldeles intill Marolankatu.

De övriga fynden bestod av rödgodsfragment, kritpipsfragment samt skafftfragment till dessa, två stycken porslinspipor, flera bitar av flinta, en liten stengodsflaska, bronsföremål, krossat fönsterglas samt eldskadade porslinsskärvor, ben och benfragment (både brända och obrända), järnföremål av varierande slag, tegelfragment och diverse mindre föremål samt olika recenta fynd från tiden efter branden. Rödgodset med glasyr (och dekor av piplera) på insidan var av den typen som var i bruk fram till 1800-talets senare del, kritpiporna hörde till den typen som var vanlig under 1700-talet och porslinpiporna, var av en med påmålad blomsterdekor, hörde till sent 1700-tal eller 1800-talets förra hälft. Flintan var bössflinta och eldsslagsflinta, en del hade retuscherade kanter och en del var avfallsbitar.

I den här artikeln har jag tagit upp den första delen av bytomtsundersökningen som utfördes i Lahtis under hösten 1997. Området omfattade en ca 1930 m² stor yta i torgets sydvästra del. Undersökningen hörde till historiska tidens arkeologi och tidsmässigt omfattade undersökningen perioden 1700-talets sista årtionden fram till år 1877 då byn Lahtis brann ner.

Före undersökningen fanns det en vag föreställning om det vad som skulle finnas under torget. Torgområdet var det enda området där den ursprungliga bytomten efter Lahtis by fanns kvar. Redan under fältundersökningens gång kunde det konstateras att torgområdet hade blivit illa åtgånget. Rönningen efter branden och under 1880-talet hade orsakat större förstörelse än väntat. Den kraftiga röjningsverksamheten hade påverkat det arkeologiska källmaterialet. Kulturlagret var bevarat närmast som mörkfärgade ytor i undersökningsområdet, endast inom den norra delen fanns det en enhetlig kulturlageryta. Spåren efter bebyggelse var fåtaliga. Det kunde iakttas att spåren fanns, men mer information än så var det svårt att få. Både bebyggelselämningarna och föremålen d.v.s fynden på bytomten var fåtaliga. Antalet av anläggningar var relativt lågt med tanke på att bytomten hade haft bosättning och bebyggelse under flera århundraden. De få fynden gav t.ex. ingen bild om konsumtionsmönstret i Lahtis under 1800-talets förra hälft.

Röjningsverksamheten kan ha spelat en stor roll, alla anläggningarna hade störningar. Lämningarna efter tidigare aktiviteter kan helt enkelt ha röjts undan under flera tidsperioder och inte enbart branden år 1877. Bebyggelseätheten och -rörligheten har också spelat sin roll. Den ökar i Lahtis under 1700-talet och under tidigt 1800-tal. Enligt kartorna från 1750-talet hade torgområdet den tätaste bebyggelsen inom bytomten. Det är möjligt att den undersökta delen av bytomten tillhör den delen av bytomten som blev ett tätbyggt område först under 1700-talet, och att det tidigare inom detta området inte har funnits några permanenta byggnader, eller de har varit fåtaliga.

Det undersökta området var dock för litet och gav för lite information för att kunna ge svar bl.a på följande frågor. Hur hade tomtgränserna sett ut före 1750-talet, vad hade hänt mellan 1750-talet och 1870-talet, hur rörlig var bebyggelsen, när växer antalet av byggnader och hur utnyttjades inägomarken inom varje enskild tomt?

Referenser (urval):

- Andersson, C., Hållans, A.-M. & Persson, B. 1990. Biografen. Ett 1600 - 1700-talskvarter i Nyköping.
Rapport. UV 1990:1. Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. Stockholm.
- Andrén, A. 1997. Mellan ting och text. En introduktion till historiska tiden arkeologier. Stockholm.
- Halila, A. 1958. Lahden historia. Lahti.
- Kertomus Lahden kunnallistoimesta 1912. Lahti 1914.
- Kuusi, S. 1935, Hollolan pitäjän historia. Porvoo.
- Kykyri, M. 1997. Kulttuurikerroksia tutkimaan. Skas 3/97. s. 2-7.
- Nieminen, K. 1920. Lahden kauppalan historia. Lahti.
- Norbeide, S.W. 1997. Historisk arkeologi: mellom mennesker, metode og materielle. META Nr 1/97. Lund. s. 46-60.
- Wahl, H.-M. 1997. Lahden kylän tutkimuksesta. Skas 2/97. s. 12-17.
- Vesikansa, J. 1965. Hollolan Lahti v. 1877. Lahden kaupungin tilaama tutkimus. Stencil.
- Vuorela, I. 1978. Siitepölyanalyttisiä tutkimuksia Lahden asutushistoriasta. Lahden museo- ja taidelautakunta. Tutkimuksia XI. Lahti.

Muntliga uppgifter:

FD Terttu Lempiäinen, Växtmuseet, Centrumet för Biodiversitet, Åbo universitet
Arbetsledare Alpo Rautlahti, Lahden kaupungin teknillinen virasto/Keskusta-alue.

Kartor:

LMV arkivet

H 20 1/11 Charta öfver Lachtis... Afmät Åhren 1750/1752 af Nils Westermark.

H 20 1/6 Geometrisk charta öfver Lachtis... Åhren 1750/52 af Nils Westermark.

H 20 1/33 Karta öfver... stadanläggning i Lahtis by ... år 1870 af G.A. Jernström, af Borgenström år 1877.

Nationalarkivet

Sm Lahti 3 55 M 4/7 Projektplan för Lahtis Köping. År 1878 av A. Caven.

Stadsarkivet i Lahtis:

Lahden kauppalan tilikirjat 1878 - 1901.

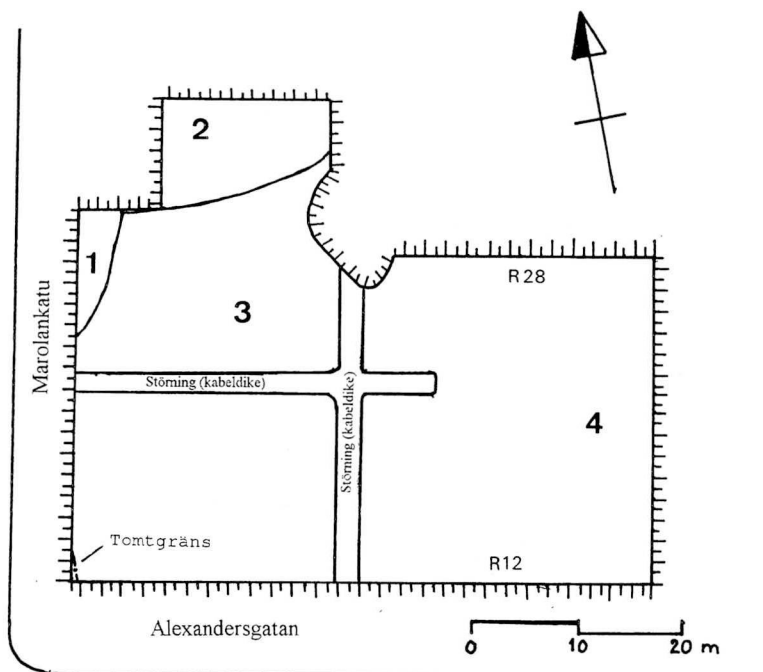

Fig. 1. Bytomtsundersökningen i Lahti 1997. Första delen. Undersökningsområdet. Kulturlagerytorna, numrerade 1- 4, se texten. Skala 1:500.

Toinen väitöskirja Hämeen linnasta valmis

Martti Lampila

Valtakunnan yleinen kehitys näkyi Hämeessäkin

Toinen tohtorin väitöskirja Hämeen linnasta on valmistunut. Anna-Maria Vilkuna tutki kruunun taloudenpitoa Hämeen linnassa 1500-luvun puolivälissä. Ensimmäinen väitöskirja oli Knut Draken rakennustutkimus 1960-luvulta.

Vilkunan tuttavuus Hämeen linnan kanssa alkoi kesätöissä vuonna 1981 oppaana linnassa. Vilkuna kertoo: "Opiskelin Jyväskylän yliopistossa ja tarvitsin seminaariesitelmän aihetta. Linnan silloiset tutkijat kertoivat, ettei linnasta ole paljoakaan tehty tutkimuksia. Tässä väitöskirjassani talous- ja sosiaalishistoriallinen näkemys kulkee koko aineiston läpi. Linnatutkimukset yleensä ovat tähän saakka olleet joko rakennus- tai taidehistoriallisia. Tämä tutkimukseni on talous- ja sosiaalishistoriallinen tutkimus. Taloudenpidon näkökulma on tutkimuksen läpimenevä kulma. Olen käynyt tarkasti läpi linnan taloutta tiettyinä vuosina. Olen halunnut myös liittää tämän sen ajan muun yhteiskunnan taloudellisiin oloihin."

1500-luvun puolivälin valtakunnan yleinen talouden kehitys tulee hyvin näkyviin linnankin taloudenpidossa. Kustaa Vaasan tultua valtaan 1523 syntyi ensimmäistä kertaa kansallisvaltio ja Hämeessäkin näkyi selvästi hallintorakenteiden kehitys.

Linna keräsi osajia

Linnassa majaili suunnilleen parisensataa henkeä. Kerralla saattoi olla majoituksessa myös satakunta vierailijaa, esimerkiksi armeijan väkeä. Sen vuoksi tarvittiin melkoisesti työvoimaa sekä itse ylläpitoon että myös rakennusten kunnossapitoon ja uudisrakentamiseen. Työvoimaa sekä palkattiin että käytettiin taksvärkin omaisesti. Väkeä tuli läheltä ja kaukaa. Käsiyöläisistä erikoisalojen osajat tulivat Hämeen linnaan Ruotsin puolelta, Saksasta ja Turusta. Tällaisia olivat esimerkiksi lasimestarit, kaakeliuunimuurarit, asesepät ja rakennusmestarit.

Ammattimies saattoi olla sen aikainen yrittäjä, joka teki valtiolle keikkaa. Tai sitten hän saattoi olla kruunun palveluksessa oleva ammattimies, joka

kiersi valtion linnoja. Hämeeseen he tulivat yleensä Turusta. Myös paikallisia ammattilaisia löytyi paljon. Varsinkin vilkkaan kirkkirkkojen rakentamisen jäljiltä muurareita oli Hämeessä paljon. Linna tarjosi myös käsityöläisille mahdollisuuden ammattilaisuuteen.

Käsityöläiset olivat joko vuosipalkkaisia tai he kävivät tekemässä jonkun urakan. Esimerkiksi nahkuri Niilo Ritvalan Vanhalasta kävi vuonna 1546 linnassa muokkaamassa kymmenen lampaannahkaa. Näistä hän valmisti yhdeksänkymmentä nahkaista esiliinaa. Pälkäneen Onkkaalasta puolestaan Ragvald Antinpoika kävi usein muuraamassa ja korjaamassa linnan piippuja. Uunin korjauksesta maksettiin yleensä 2-3 markkaa, tällä rahalla sai suunnilleen silakkatynnyrin. Inflaatio oli tosin siihen aikaan melko kova, joten rahan arvioiminen on vaikeaa.

'Tekstiiliteollisuutta' vientiin saakka

Linnalle palkattiin yleensä kokopäiväisiä työntekijöitä ja se oli seutukunnan suurin työllistäjä. Käsityöläisten osuus linnan vakituudesta henkilökunnasta oli noin puolet. Naisia oli palkollisista yksi kolmennes eli kuusitoista. Kuusi heistä työskenteli fatabuuri-tornissa, jossa he kutoivat ryijyjä, täkänöitä, alusvaippoja, patjoja, tyynyjä ja tyynyliinoja. Tuotanto oli niin kova, että tuotantoa riitti vientiin saakka Tukholmaa ja Tallinnaa myöten.

Miehet olivat kokkeja, mutta naiset leipoivat leivät. Naiset olivat oluen panossa maltaiden tekijöitä, siat olivat heidän hoidossaan ja he toimivat myös tupaemäntinä. Kaikkein eniten henkilökuntaa oli sidoksissa ruokailuun, sitten fatabuuritorniin.

Rakentaminen vilkastutti aina pestuumarkkinoita. Välillä oli sitten hiljaisempiakin aikoja. Rondellin rakentamisen alettua vuonna 1559 työmaalle pestattiin vajaat kaksikymmentä muuraria lähinnä lähiseudulta. Vastaava mestari tuli tosin Itä-Preussista. Ensimmäisen tykkitornin jälkeen alettiin rakentaa toista. Perustukset tehtiin vuonna 1563 ja varsinaiset rakennustyöt alkoivat seuraavana vuonna. Työ kesti vuosikausia.

Suomen ensimmäinen sahamylly?

Vilkunan mukaan linnalla on ollut käytössään myös sahamylly. Linnan pajalla taottiin vuonna 1560 saharauta ja sahamyllyn siipi. Se viittaa selvästi vesivoimalla toimivan sahan olemassaoloon. Sen luontevin sijaintihan olisi

Ruununmyllyllä, mikä vieläkin on myllynrakennuksena olemassa. Joka tapauksessa puutavaraa kului rakentamisessa paljon, esimerkiksi vuonna 1565 veistettiin sata lankkua, 91 palkkia ja sata lautaa.

Puolet ravinnosta omilta pelloilta

Linna tuotti Vilkunan mukaan tarvitsemastaan ravinnosta 40-50 prosenttia itse. Peltoalaa linnalla oli siihen aikaan 120-140 hehtaaria, josta puolet oli vuosittain viljelyssä koska se harjoitti vuoroviljelyä. Linna oli yksi Suomen suurimpia kartanoita. Merkittävin viljakasvi oli ruis, jota kasvoi noin 85 prosentilla pelloista. Myös hernettä ja papua viljeltiin merkittävästi, sen viljelyalan osuus oli esimerkiksi emä-Ruotsiin verrattuna kuusinkertainen. Suuresta karjasta oli parisenkymmentä prosenttia härkiä. Linna käytti härkiä vetoeläiminä ja lihakarjana. Lihaa kuivattiin ja savustettiin. Tuoretta lihaa oli ruokapöydässä tarjolla vain voudinpöydässä.

Linnan käsityöläiset saivat pienen vuosipalkan, nelisen markkaa vuodessa. Palkkaan kuului lisäksi mm. kuusi paria kenkiä ja täysi ylöspito. Ruoka oli pitkälle viljapitoista, olutta ja leipää. Selvä ero ruuan määrässä ja laadussa oli pöydistä riippuen. Kun palkolliset söivät kuivattua lihaa tai kalaa, saattoi voudin pöydässä olla tarjolla tuoretta lihaa. Kasvikunnasta peräisin olevalla ravinnolla tyydytettiin nälkä palkollisten pöydässä 86 prosenttisesti kun voudin pöydässä sama luku oli 72.

Myös oluen vahvuus oli erilainen. Ns. herrain oluen vahvuus oli 3,5, soinin (sotilaiden) olut 2,3 ja arkiolut oli 1,1 prosentin vahvuista. Olutta nautittiin päivässä noin 3,5 litraa. Ruoka oli usein suolaista ja usein saattoi olla verran pilaantunuttakin. Maito käytettiin muuhun kuin juomiseen ja kaivo-vesi oli usein pilallista. Kahvia tai teetä ei ollut.

Vilkuna toteaa Hämeen linnassa eletyn 1500-luvun puolivälissä tavallista suomalaista arkielämää. Renesanssin vaikutuksia kantautui toki tännekin esimerkiksi muuraustöitä johtaneiden rakennusmestareiden ja talvehtimaan saapuneiden sotilasjoukkojen mukana. Ylhäisö pyrki seuraamaan muotia puukeutumisessaan ja ruokaluksaan ja linnan kappalainen levitti seurakunnalleen uudenlaisia uskonnollisia käsityksiä.

Anna-Maria Vilkunän väitöskirja Kruunun taloudenpito Hämeen linnassa 1500-luvun puolivälissä tarkastetaan Jyväskylässä toukokuun 30. päivänä. Se ilmestyy Suomen Historiallisen Seuran julkaisusarjassa Bibliotheca Historica numerona 31.

Laukon kartanon rahalöytö

Leila Hedman ja Kirsi Majantie

Laukon kartano - yleistä

Laukon kartano sijaitsee Vesilahden pitäjässä Hämeessä aivan Pyhäjärven rannalla. Rautakautisten kalmistojen ja tehtyjen irtolöytöjen perusteella on Laukon alueella ollut asutusta ainakin merovinkiajalta lähtien. Asutus on todennäköisesti myös jatkunut katkeamatta historiallisen ajan puolelle. Perimätiedoissa kerrotaan Kurki-suvun jäsenistä jo 1200-luvulta, mikä voi myös viitata itse kartanon varhaiseen historiaan. Ensimmäinen kirjallisissa lähteissä säilynyt maininta Laukosta on kuitenkin vasta vuodelta 1416. Kartanon tunnettu historia alkaa monen muun suomalaisen aateliskartanon tavoin 1400-luvun alusta, jolloin vanhan kyläasutuksen yhteyteen alkoi syntyä asuinkartanoita eli rälssisätereitä. Laukko säilyi Kurki-suvun hallinnassa aina vuoteen 1817 saakka.

Laukon historiaan perehtyneet tutkijat ovat olleet sitä mieltä, että Laukkoon rakennettiin kivinen päärakennus keskiajan lopulla. Nykyisen päärakennuksen tuntumassa sijaitsevan tynnyriholvatun kivikellarin on katsottu olevan osa tätä keskiaikaista asuinkartanoa. Laukon kartano ja sen pihapiiri ovat tuhoutuneet historiansa aikana useita kertoja, ja kivinen kartanorakennus tuhoutui vuonna 1704 roihunneessa tulipalossa. Tämän jälkeen kartanon päärakennukset ovat olleet puurakenteisia 1930-luvun alkuun saakka.

Museovirasto on suorittanut Laukossa arkeologisia kaivauksia tutkija Kari Uotilan johdolla vuosina 1989-1997 sekä kivikellarin sisällä että sen ympäristössä. Uotilan mukaan kivikellari on muodostanut osan 1400-luvun lopulla tai 1500-luvun alussa rakennettua kartanon kivistä päärakennusta. Kaivauksissa on tullut esiin runsaasti keskiajalta 1800-luvulle ajoittuvaa esineistöä, jotka kertovat kartanossa vietetystä ylellisestä elämästä ja ulkomaille suuntautuneista yhteyksistä.

Raha keskiajalla

Hopearahoja alettiin lyödä Ruotsissa vuoden 1000 tienoilla, ja hopea pysyikin pääasiallisena rahametallina koko keskiajan. Rahojen hopeapitoisuus

saattoi kuitenkin aika ajoin olla vain nimellinen, metalliseoksen pääosan ollessa kuparia. Rahanlyöntioikeus kuului kuninkaalle. Keskiajan rahoihin ei vielä lyöty vuosilukuja, mutta niissä esiintyvät hallitsijoiden nimet mahdollistavat niiden suuntaa-antavan ajoittamisen.

Keskiajalla Ruotsin valtakunnassa oli rahanlaskun perusyksikkö markka, joka jakaantui 8 äyriin. Äyri puolestaan jakaantui 3 aurtuaan, ja tämä 8 penninkiin. Keskiajan alkupuolella lyödyt rahat olivat pääosin penningin ja puolen penningin rahoja eli ropoja, ja suuremmat rahayksiköt toimivat lähinnä laskuysikköinä. 1300-luvun loppupuolelta lyötiin myös aurtuoita ja vuodesta 1478 lähtien puolen aurtuan rahoja. Ensimmäiset äyriin rahat lyötiin vuonna 1522 ja markat vasta uuden ajan puolella vuonna 1536.

Suomessa keskiajalla käytetty raha oli pääosin ruotsalaista. Suomessa käytettiin 1200- ja 1300-luvuilla myös gotlantilaista ja liivinmaalaista rahaa. Näistä ensinmainitun käyttö kuitenkin väheni selvästi 1300-luvun lopulle tultaessa, mutta liivinmaalaiden rahojen käyttö jatkui aina 1500-luvun puoliväliin saakka. Nykyisen Ruotsin puolella ei liivinmaalaisia rahoja käytetty juuri lainkaan. Suomesta on arkeologisten kaivausten yhteydessä löydetty myös yksittäisiä rahoja, joiden alkuperä on Tanska, Pohjois-Saksa, Puola-Liettua tai Preussi, mutta näiden merkitys on ollut vähäinen normaalissa rahaliikenteessä. Keskiajan kauppa oli rahojen olemassaolosta huolimatta pitkälti vaihtokauppaa rahan toimiessa lähinnä arvonmittana.

Rahanlyönti alkoi Turussa Kalmarin unionin aikana, jolloin unionihallitus pyrki keräämään Suomesta kannetut verot luontaistuotteiden sijaan rahana. Turun raha mainitaan kirjallisissa lähteissä ensimmäisen kerran vuonna 1409. Turussa lyötiin aluksi rahaa, jonka arvo oli vain 6 penninkiä ("kuusinainen"), sekä Erik Pommerilaisen hallituskauden loppupuolella myös 8 penningin aurtuoita. Turkulaisia rahoja lyötiin myös Kristoffer Baijerilaisen, Kaarle Knuutinpojan sekä Sten Sture vanhemman kausilla, jolloin lyötiin 8 penningin aurtuoita sekä puoliaurtuoita, joita kuitenkin edelleen kutsuttiin kuusinaisiksi. Turun rahoihin lyötiin usein Ruotsin kolmikruunuinen vaakuna, kuninkaan nimi sekä Turun kruunattu A-kirjain. Turun rahapaja lopetti toimintansa Kustaa Vaasan kaudella.

Kesän 1997 rahalöytö

Jo kesän 1996 kaivauksissa paljastui vanhan kivikellarin eteläpuoliselta alueelta vuonna 1704 palaneen päärakennuksen kiviperustukseksi tulkittu rakenne. Alueen tutkimisen yhteydessä tulivat esiin myös kaivausten en-

simmäiset rahat. Näitä oli yhteensä kuusi kappaletta, ja ne ajoittuvat 1500-luvun alkupuolelta 1700-luvulle. Varhaisimmat rahoista ovat kotimaista eli ruotsalaista ja myöhäisimmät englantilaista alkuperää.

Kesällä 1997 jatkettiin kellarin eteläpuolen tutkimista. Alueen maa-aines oli paikoin erittäin tiivistä laastin, kivien ja tiilimurskan sekaista. Kaivausalueen eteläreunasta löytyi ensin irrallaan kaksi Tukholman rahapajassa lyötyä hopearahaa. Näistä toinen, kuusinainen, on peräisin Sten Sture nuoremman kaudelta ja ajoittuu siis ajalle 1512-1520. Toinen puolestaan on 2 äyrin arvoinen raha vuodelta 1573 ja siis Juhana III:n ajalta.

Samalta alueelta tehtiin myös laajempi rahalöytö, joka sisälsi peräti 80 rahaa, jotka ovat peräisin 1400- ja 1500-luvuilta. Rahat löytyivät tiiviinä keskittymänä, ja voidaankin olettaa, että ne on kätkeyty löytöpaikkaansa samanaikaisesti. Rahat olivat tiukasti toisiinsa kiinnittyneitä, joten niiden lopullinen lukumäärä voitiin todeta vasta, kun ne oli irrotettu alkuperäisestä löytökontekstistaan. Rahojen löytöpaikan yläpuolelta oli kaivettaessa poistettu joitakin kiviä ja rahat sijoittuivat näiden alla olleiden kivien väliin. Löydön ympäriltä otettiin maanäytteitä, joiden on määrä selvittää, onko rahojen ympärillä ollut jonkinlainen rahapussi. Rahakätköä ympäröivät kivet vaikuttivat irralliselta, eikä niiden vierestä tai alta tullut esille kiviä, joiden olisi varmasti voitu todeta kuuluneen mihinkään yhtenäiseen rakenteeseen. Rahakätkön löytöpaikan luonteen määrittely voidaan suorittaa loppuun vasta lisätutkimusten myötä. Rahat voitaneen kuitenkin liittää melko varmasti varsinaisena tutkimuskohteena olevan kartanon kivisen päärakennuksen yhteyteen.

Museoviraston yli-intendentti Pekka Sarvaksen mukaan rahat muodostavat poikkeuksellisen yhdistelmän keskiaikaisia rahoja Suomessa. Sarvas on tehnyt alustavan identifioinnin rahoista ennen niiden konservointia, jonka tuloksiin myös tämä artikkeli perustuu.

Rahoista suurin osa, 56 killinkä, on peräisin Liivinmaalta. Näistä noin kaksikymmentä kappaletta on peräisin Tallinnasta ja toinen kaksikymmentä kappaletta Wendenistä. Lisäksi joukossa on muutama Riassa ja Tartossa tehty raha. Nämä rahakätkön balttilaista alkuperää olevat rahat on lyöty 1400- ja 1500-lukujen vaihteessa. Rahakätkössä oli lisäksi 24 kappaletta tanskalaisia hvidejä, jotka on lyöty aikavälillä 1448-1513.

Laukon rahalöytö sijoittuu rahojen lyöntivuosien perusteella kartanon historiassa aikaan, jolloin Kurki-suku isännöi kartanoa. Rahat ovat kuitenkin voineet olla käytössä pitkiäkin aikoja niiden lyöntivuoden jälkeen, jolloin niiden kätkemisajankohtaa on vaikea arvioida. Koska rahat löytyivät yhtenä joukkiona, jolloin ne on varmasti kätkeyty paikalle samalla kertaa, täytyy

niiden kätkemisajankohdan eli viimeisen käyttöajankohdan sijoittua nuorimpien rahojen lyöntivuoden jälkeiseen aikaan. Rahojen lyöntivuodet ajoittuvat aikahaitarille noin 1448-1535. Viimeinen vuosiluku ei kuitenkaan välttämättä tarkoita ajankohtaa jolloin rahat on lyöty, vaan viimeistä mahdollista ajankohtaa rahojen lyönnille.

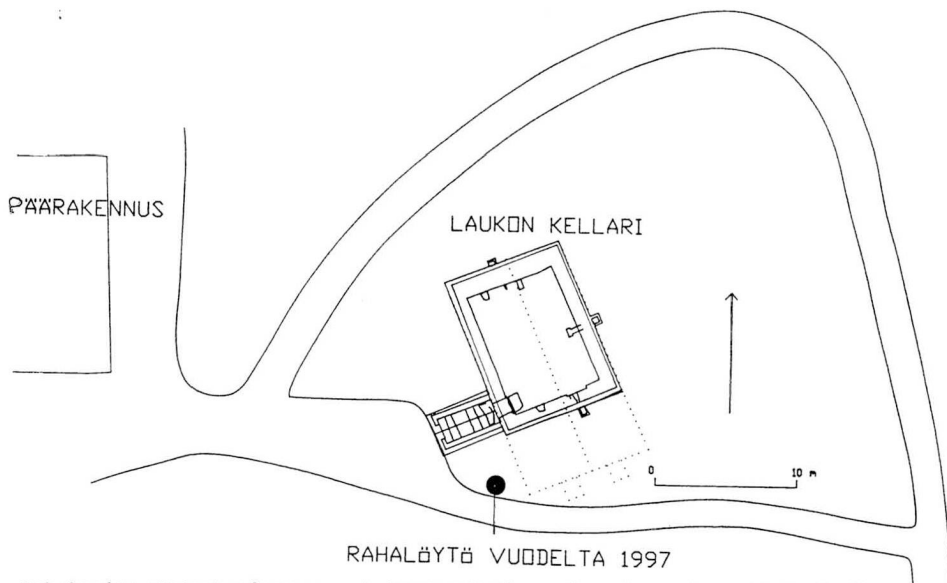
Rahalöytö vahvistaa entisestään kuvaa Laukon kartanon ja sitä isännöineen Kurki-suvun yhteyksistä Eurooppaan keskiajan lopulla ja uuden ajan alussa. Näistä yhteyksistä kertovat esimerkiksi varhaisten kaakeliuunien eli ns. pottikaakeliuunien palojen, metallisten oluthanojen, sormikoristeisten majavanhantä-tilten ja lasi- ja kivisavikeramiikka-astioiden palojen löytyminen alueen kaivauksilta. Vaikka rahalöytö on Suomen oloissa poikkeuksellinen, sopii se hyvin yhteen näiden Laukon kartanon mailta tehtyjen löytöjen kanssa, jotka viittaavat vahvasti Itämeren eteläpuolisille alueille suuntautuneisiin vilkkaisiin yhteyksiin.

Lähteet:

Raevuori, Yrjö 1963. Laukon omistajia ja vaiheita. Tampere

Sarvas, Pekka 1997. Rahoista Suomessa Kalmarin unionin aikana. Turku ja Kalmarin unioni 1397-1521. Pohjolan suurvalta ja heräävä leijona. Turun maakuntamuseon näyttelyesite 24.

Uotila, Kari 1996. Laukko ja sen kivikellari keskiajalla. Vesilahti 1346-1996.

Rahalöydön sijainti suhteessa nykyiseen päärakennuksen ja vanhaan kivikellariin.

Åbo Akademin tontin kaivaukset Turussa

Jouko Pukkila

Turun maakuntamuseo on suorittanut kaupunkiarkeologisia tutkimuksia Åbo Akademin päärakennuksen tontilla huhtikuun alusta lähtien, joskin täysi seitsemän tutkijan ja 20 kaivajan vahvuus saavutettiin vasta kesäkuun alusta. Paikalle rakennetaan uudisrakennus, jonka pinta-ala on noin 1300 neliötä, joten kyseessä sikäli poikkeuksellinen työmaa, että harvemmin päästään tällaisessa mittakaavassa kaivamaan näin keskellä vanhaa kaupunkia. Kaivaustöiden on tarkoitus jatkua marraskuun loppuun, jonka jälkeen on kymmenen kuukauden jälkityöaika. Niihin osallistuu seitsemän tutkijan lisäksi konservaattori ja konservointiapulainen.

Kaivausalue sijaitsee Turun vanhimman asutun alueen tuntumassa. Tuomiokirkko on noin 200 metrin päässä pohjoisessa ja vanha Suurtori noin sadan metrin päässä. Ilmeisesti se ei kuitenkaan ole aivan vanhinta seutua, sillä se on aikanaan kuulunut ns. Mätäjärven kortteliin, jonka asuttaminen lienee aloitettu vasta vuoden 1318 jälkeen. Alueen historiasta on saatavissa tietoja harvakseltaan keskiajalta lähtien, 1300- ja 1400-luvuilta. Ne kosketelevat enimmäkseen maanvaihtoja ja maanomistuskiistoja, myöhemmiltä vuosisadoilta tunnetaan jo tonttien sijoittuminen korttelissa ja myös tonttien omistajia nimeltä. Myös kartta-aineisto valaisee alueen historiaa, tosin vasta vuodesta 1634 alkaen, jolloin Olof Gangius laati Turusta ensimmäisen asemakaavakartan. Siinä ei vielä erotu kuin korttelien muoto, mutta jo vuoden 1743 kartassa näkyy myös tontilla olleiden rakennusten sijainti. Samalla ilmenee, että kortteli on saanut nykyisen muotonsa jossain vaiheessa näiden karttojen laatimisen välillä, sillä sen halki kulki aikaisemmassa kartassa vielä katu.

Kaivausalueelta on tähän mennessä poistettu pintamaa ja paikoin on jo päästy kaivamaan alempia kulttuurikerroksia. Tontilla on sijainnut noin 100 vuotta sitten rakennettu kauppahalli, jonka massiivisista kivenlohkareista tehdyt kivijalat ovat tuhonneet niiden kohdalla sijainneet vanhemmat kerrostumat ilmeisesti täysin, koskemattomaan pohjasaveen asti. Tämä tuho on ollut laaja-alaisempaa kuin mitä etukäteen ounasteltiin, sillä kivijalkoja oli muuallakin kuin piirustuksiin merkittyjen seinälinjojen kohdalla ja toisaalta vielä kivijalkojen välisiä alueita oli peitetty erikokoisilla lohkareilla.

Kuitenkin niin kivijalkojen sisä- kuin ulkopuolellakin on paikoin säilynyt vanhempia kerrostumia, joista on tähän mennessä löydetty pääasiassa 1600-

ja 1700-lukujen materiaalia: savi- ja posliiniastioiden paloja, pullo- ja ikkunalasia, kaakelin paloja, liitupiippujen kappaleita ja luuta. Myös joitakin kiinteitä rakenteita ajoittunee samoin, vaikka ne ovatkin melko pahoin tuhoutuneet: kaivo, mukulakivikadun pätkä ja vaihtelevan kokoisista kivistä tehty pihakiveys. Perustuskivien poistamisen jälkeen puhdistettiin kivijalkakaivantojen seinämät, jolloin saatiin esille mm. kerrosjärjestystä alueen eri osissa. Profiilien puhdistuksen yhteydessä on myös löydetty kaivausten tähän mennessä vanhimmat esineet: 1300-luvun lopulle tai 1400-luvun alkuun ajoittuvat nahkakengän jäännökset ja pienen lasisen pikarin pala. Tähän astisiin löytöihin kuuluu enemmänkin nahkaa ja myös jonkin verran kangasta, joiden säilymistä on edesauttanut kulttuurikerroksen pohjaosissa oleva pysyvä orsivesi.

Seuraava jäsenlehti

ilmestyy 2.11. 1998 mennessä.
Siihen tarkoitettu aineisto tulee
toimittaa seuran osoitteeseen tai
suoraan toimittajalle viimeistään kolme
viikkoa ennen julkaisupäivää!

Historiallisen ajan kenttätöitä kesällä 1998

Marianna Niukkanen

Hyrnsalmi

Löytöjoen terva- ja tärpättitehtaan inventointi
kesäkuu

Suorittaja: Kainuun maaseutukeskus, Kainuun maakuntamuseo, Metsähallitus
ja Museovirasto (Harri Nyman ja Senja Säkkinen)

Iisalmi

Saarikosken kanavan restauroinnin arkeologinen valvonta
heinä-elokuu

Suorittaja: Museovirasto (Harri Nyman)

Rahoittaja: Työministeriö

Ilomantsi

Parppeilan Havukkakallion muinaislinnan kartoitus ja koekaivauksia
1.8.-31.10. välisenä aikana

Suorittaja ja rahoittaja: Turun yliopisto (Jussi-Pekka Taavitsainen)

Ivalojoki

Kultalan Kruunun Station, ns. Saluunan pohja
kesän aikana

Suorittaja ja rahoittaja: Kultamuseo (Hannu Kotivuori)

Juankoski

Talonpoikaisten harkkoyhtien inventointi
18.-30.5.

Suorittaja: Museovirasto (Karim Peltonen)

Tilaaja: Mäntyjärven kyläyhdistys ry

Kaarina

Kuusiston piispanlinnan kaivauksia

15.4.-30.9. välisenä aikana

Suorittaja ja rahoittaja: Museovirasto (Antti Suna)

Kajaani

Raatihuoneentorin kunnostustöiden arkeologinen valvonta ja dokumentointi
touko-kesäkuu

Suorittaja: Kainuun museo (Rauno Vaara)

Rahoittaja: Kajaanin kaupunki

Karkkila

Högforsin ruukin restauroinnin arkeologinen valvonta
kesän aikana

Suorittaja: Museovirasto (Tryggve Gestrin)

Rahoittaja: Työministeriö

Lahti

Kauppatorin arkeologinen kaivaus
huhti-toukokuu

Suorittaja: Lahden kaupungin historiallinen museo (Hannu Poutiainen)

Rahoittaja: Lahden kaupunki

Maksamaa ym.

Mikkelinsaarten inventointi

toukokuun loppu - kesäkuun alku

Suorittaja: Pohjanmaan museo ja Maksamaan kotiseutuyhdistys (Pentti Rislä ja Erkki Salminen)

Rahoittaja: Metsähallitus, Länsi-Suomen ympäristökeskus ja Maksamaan kunta

Polvijärvi

Historiallisen ajan asuinpaikan kaivaus Sotkumassa
10.6.-10.7.

Suorittaja: Helsingin yliopisto (Esa Mikkola)

Rahottaja: Työministeriö

Pori

Taidemuseon laajennusalueen kaivaus Raatihuoneenpuistossa
18.5.-3.7.

Suorittaja: Museovirasto (Marianna Niukkanen)

Rahoittaja: Porin kaupunki

Porvoo

Husholmenin linnasaari, dendrokronologisten näytteiden otto
22.-24.5.

Suorittaja: Helsingin yliopiston historiallisen ajan arkeologian opintopiiri
(Veli-Pekka Suhonen ja Harri Nyman)

Rahoittaja: Museovirasto

Siuntio

Suitian kartanolinnan kellareiden maansiirtotöiden valvonta ja
dokumentointi

kesäkuun puoliväli, 2 vkoa

Suorittaja: Helsingin yliopisto ja Museovirasto (Kirsi Majantie)

Rahoittaja: Helsingin yliopisto

Sonkajärvi

Jyrkkäkosken ruukin restauroinnin arkeologinen valvonta
aikataulu vahvistamatta

Suorittaja: Museovirasto (Karim Peltonen)

Rahoittaja: Työministeriö

Tampere

Museokeskus Vapriikin 5. rakennusvaiheen valvonta ja dokumentointi sm2-
merkityllä alueella (masuunin paikka)

4.-8.5.

Suorittaja: Museovirasto (Harri Nyman)

Rahoittaja: Tampereen kaupunki

Turku

Åbo Akademin tontin kaivaus

huhti-lokakuu

Suorittaja: Turun maakuntamuseo (Jouko Pukkila)

Rahoittaja: Åbo Akademin säätiö

Uukuniemi

Papinniemen ortodoksisen kylänpaikan kaivaus

25.5.-15.8. välisenä aikana

Suorittaja: Turun yliopisto (Kristiina Korkeakoski-Väisänen ja Ville Laakso)

Päärahoittajat: Turun yliopisto ja Uukuniemen kunta

Vanha Vaasa

Kaukolämpökaivannon arkeologinen valvonta ja dokumentointi
kevät-alkukesä

Suorittaja: Pohjanmaan museo (Vesa Alén)

Rahoittaja: Vaasan kaupunki

Vesilahti

Laukon kartanon kellarin ympäristön kaivaus
heinäkuu, noin 2 vkoa

Suorittaja: Museovirasto ja Muuritutkimus Ky (Kari Uotila)

Rahoittaja: Museovirasto ja Laukon kartano

**Äänekoski, Laukaa, Jyväskylän mlk, Jyväskylä, Muurame,
Uurainen**

Laukaantien kartta- ja maastoinventointi
touko-kesäkuu

Suorittaja ja rahoittaja: Turun yliopisto ja Museovirasto
(korkeakouluharjoittelu) (Auli Tourunen)

Menneisyyden jäljillä

Arkeologian päivät 11.9. -12.9.

Arkeologian päivät on Museoviraston koordinoima valtakunnallinen tapahtuma, johon kuntien ja kaupunkien museot ja kulttuuritoimet järjestävät arkeologiaan liittyvää ohjelmaa. Arkeologian päivien tarkoituksena on tehdä arkeologiaa ja arkeologin työtä tunnetuksi suurelle yleisölle. Tapahtumia on suunnattu sekä aikuisille, lapsille että erityisesti koululaisille. Ohjelmassa on mm. arkeologisten kaivausten ja työmenetelmien esittelyä, retkiä muinaisjäännöksille, opastuksia näyttelyihin ja esitelmää.

Ohjelmaa on tiedossa ainakin seuraavissa kunnissa ja kaupungeissa: Eura, Halikko, Helsinki, Hollola, Kaarina, Karjaa, Kemiö, Kotka, Lahti, Laitila, Luumäki, Masku, Perniö, Piikkiö, Pori, Porvoo, Raisio, Rantasalmi, Rauma, Salo, Siuntio, Tampere, Turku ja Yli-Ii. Seuraavat historiallisen ajan arkeologiaan liittyvät tapahtumat on koottu Museoviraston julkaisemasta alustavasta ohjelmasta. Lisätietoja saa kunkin tapahtuman järjestäjiltä.

Helsingin kaupunginmuseo

la 12.9. klo 12-14

Helsingin kaupunkiarkeologian ja kaupunkiaikaisten löytöjen konservoinnin esittelyä. Tapahtumasta vastaa arkeologi Markku Heikkinen. Yleisöopastuksia museossa klo 12.00, 13.00, 14.00. Lisätietoja: museolehtori Marjukka Sihvola, puh. 09-1693949

Kuusiston linna

pe 11.9.

Arkkitehti Sakari Mentu ja tutkija Antti Suna Museovirastosta esittelevät Kuusiston linnan kaivauksia ja käynnissä olevia tutkimus- ja korjaustöitä. Tutkija Kari Uotila Muuritutkimus ky:stä esittelee muuritutkimusta. Hylkytutkimusta esittelevät helsinkiläiset opiskelijat ja Saaristomeren merihistorian yhdistyksen jäsenet. Fil.tri Terttu Lempiäinen Turun yliopiston Kasvitieteellisestä museosta esittelee makrofossiilinäytteiden kelluttamista ja niiden tutkimista mikroskoopilla. Fil.tri Pentti

Zetterberg Joensuun yliopiston dendrogronologian laboratoriosta on paikalla ottamassa puunäytteitä dendrokronologista eli puiden vuosirenkaiden perusteella tehtävää iänmäärittystä varten.

Lisätietoja: arkkitehti Sakari Mentu, puh. 09-405 0423 ja tutkija Antti Suna, puh. 02-230 3429.

Rauman museo

ti 8.9. klo 19.00 (huom. päivämäärä)

Dos. Markus Hiekkanen esitelmöi aiheesta "Rauman keskiaikaiset kirkot" Rauman Vanhalla raatihuoneella/Rauman museolla.

Lisätietoja: museonjohtaja Anna Nurmi-Nielsen, puh 02-834 3532.

Turun maakuntamuseo

la 12.9. klo 11-15

Tutkija Aki Pihlman esittelee kaupunkiarkeologisia kaivauksia Åbo Akademin päärakennuksen tontilla Uudenmaankadun ja Hämeenkadun risteyksessä.

Lisätietoja: tutkija Aki Pihlman, puh. 02-262 0252

Aboa Vetus -museo

la 12.9. klo 12.00, 14.00, 16.00

Yleisöopastuksia "Kadonnut kaupunki" -näyttelyssä. Näyttely kertoo museon kaivausten yhteydessä tehdyistä tutkimuksista ja siitä minkälaista tietoa tutkimukset ovat tuoneet ihmisten elämästä ja kaupunkikuvasta keskiajan Turussa.

H.L. ja K.M.

Suomen keskiajan arkeologian seura - Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland

Säännöt

Hyväksytty yhdistyksen perustavassa kokouksessa 1.3.1990. Muutettu yhdistyksen kokouksessa 14.3.1995 ja 17.11.1995.

1§

Yhdistyksen nimi on Suomen keskiajan arkeologian seura - Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland. Yhdistyksen kotipaikka on Turku.

2§

Yhdistyksen tarkoituksena on edistää keskiajan ja uuden ajan arkeologian tutkimusta ja korkeakouluopetusta Suomessa.

3§

Tarkoituksensa toteuttamiseksi yhdistys voi

1. harjoittaa tiedotus- ja julkaisutoimintaa sekä järjestää kokous-, koulutus- ja esitelmätilaisuuksia
2. tehdä aloitteita ja esityksiä sekä antaa lausuntoja alaansa liittyvissä asioissa

Yhdistys voi ottaa lahjoituksia ja jälkisäädöksiä toimintansa tukemiseksi. Yhdistys voi jakaa apurahoja tai muulla tavalla rahallisesti tukea keskiajan arkeologian tutkimusta Suomessa.

4§

Yhdistyksellä on jäseniä ja tutkijajäseniä. Jäseneksi voivat liittyä kaikki ne henkilöt, jotka haluavat edistää yhdistyksen tarkoituspäitä ja jotka johtokunta jäseniksi hyväksyy. Tutkijajäseniksi yhdistyksen johtokunta voi kutsua henkilöitä, jotka julkaisutoiminnallaan ovat edistäneet keskiajan arkeologian tutkimusta ja tuntemusta.

5§

Jäsen suorittaa yhdistykselle syyskokouksen määräämän jäsenmaksun. Jäsen, joka kahtena peräkkäisenä vuonna on laiminlyönyt jäsenmaksun suorittamisen, katsotaan johtokunnan päätöksellä eronneeksi yhdistyksestä sitä seuraavan vuoden alusta. Tutkijajäseniltä ei kanneta jäsenmaksua.

6§

Yhdistyksen toiminnasta vastaa johtokunta. Siihen kuuluu syyskokouksessa vuodeksi kerrallaan valittu puheenjohtaja ja kuusi muuta kahdeksi vuodeksi kerrallaan valittua jäsentä. Jäsenistä on vuosittain kolme erovuorossa, ensin arvan, sitten vuoron mukaan. Johtokunta valitsee keskuudestaan varapuheenjohtajan vuodeksi kerrallaan ja ottaa muut tarvittavat toimihenkilöt.

7§

Johtokunta kokoontuu puheenjohtajan tai hänen estyneenä ollessaan varapuheenjohtajan kutsusta. Johtokunta on päätösvaltainen, kun neljä johtokunnan jäsenistä on läsnä puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja mukaanluettuna.

8§

Yhdistyksen nimen kirjoittaa yhdistyksen puheenjohtaja, varapuheenjohtaja ja sihteeri kaksi yhdessä.

9§

Yhdistyksen toimikausi on kalenterivuosi. Yhdistyksen tilivuoden hallintoa ja tilejä tarkastamaan valitaan syyskokouksessa kaksi varsinaista tilintarkastajaa ja heille varahenkilöt. Edellisen vuoden tilit on jätettävä tarkastettavaksi helmikuun aikana.

10§

Yhdistyksen päättävänä elimenä on yhdistyksen kokous. Kevätkokous pidetään maalis-huhtikuussa ja syyskokous loka-marraskuussa johtokunnan määräämänä päivänä.

11§

Kevätkokouksessa käsitellään seuraavat asiat:

1. Esitetään johtokunnan kertomus edellisen vuoden toiminnasta, tilit ja tilintarkastajien lausunto.

2. Vahvistetaan tilinpäätös ja päätetään vastuuvapauden myöntämisestä tilivelvollisille.

3. Käsitellään muut kokoukselle tehdyt esitykset, jotka tulee jättää kirjallisina yhdistyksen johtokunnalle kolme viikkoa ennen kokouspäivää.

Syyskokouksessa käsitellään seuraavat asiat:

1. Vahvistetaan seuraavan vuoden toimintasuunnitelma ja talousarvio.

2. Määrätään jäsenmaksujen suuruus seuraavaksi vuodeksi.

3. Valitaan johtokunnan puheenjohtaja sekä johtokunnan erovuorossa olevien jäsenten tilalle uudet jäsenet.

4. Valitaan seuraavan toimikauden tilejä tarkastamaan kaksi varsinaista tilintarkastajaa ja heille varahenkilöt.

5. Käsitellään muut kokoukselle tehdyt esitykset, jotka tulee jättää kirjallisina yhdistyksen johtokunnalle kolme viikkoa ennen kokouspäivää.

12§

Kutsut yhdistyksen kokoukseen on toimitettava jäsenille kirjallisesti vähintään neljätoista (14) päivää ennen kokousta.

13§

Nämä säännöt voidaan muuttaa ja yhdistys purkaa jos niin päätetään 3/4 enemmistöllä annetuista äänistä kahdessa vähintään kuukauden väliajoin pidetyssä peräkkäisessä yhdistyksen kokouksessa. Jos yhdistys purkautuu, on sen varat luovutettava Suomen Muinaismuistoyhdistykselle käytettäväksi yhdistyksen tarkoituksellista vastaavaan toimintaan.

Lund ennen Lundia

Arvoisa lukija. Jos tiesi sattumalta vievät Lundiin, niin poikkea Lundin yliopiston historialliseen museoon. Tämä kunnianarvoisa, mutta melko tuntematon laitos sijaitsee entisessä piispantalossa Lundin tuomiokirkon koillispuolella. Nimestään huolimatta se on ensisijaisesti esihistoriallinen museo ja Lundin yliopiston arkeologian laitos toimi 1980-luvulle saakka sen suojissa.

Viime keväänä tässä museossa avattiin näyttely nimeltä *Uppåkra - rikedomar ur jorden*. Uppåkra on pieni kirkonkylä noin viisi kilometriä Lundista etelään, joka tuli arkeologien tietoon vuonna 1934. Erään uuden asuintalon rakentamisen yhteydessä löydettiin silloin selviä merkkejä asuinpaikasta, jonka juuret ulottuvat ajanlaskumme alkuaikoihin. Myöhemmät mittaukset ovat osoittaneet että Skoonen vahvimmat tunnetut kulttuurikerrokset sijaitsevat tällä alueella. Paikottain on mustan maan vahvuudeksi mitattu yli kaksi metriä.

Parina viime kesänä on alueella suoritettu metalliesineiden pintapöimintää metallidetektorien avulla. Tulos on yli 3000 esinettä - kaikki kultaa, hopeaa ja pronssia, sillä rautaesineisiin ei ole vielä

koskettu. Tulos on hätkähdyttävä. Tulevien vuosien kaivauksissa Uppåkrasta saattaa löytyä Björkön kaltainen kauppapaikka.

Vanhimmat esinelöydöt ovat roomalaiselta rautakaudelta ja nuorimmat noin vuodelta 980. Tästä johtuen useat tutkijat ovat arvelleet että kyseessä on "vanha Lund", arkkipiispakaupungin edeltäjä Skoonen kaupallisena ja hallinnollisena keskuksena. Asiakirjatietojen mukaan Lundin kaupunki nimittäin perustettiin vuonna 985.

Uppåkra-näyttely ei ole suuri, mutta se muodostaa raikkaan vastakohdan kaikkeen siihen keskiaika-hössötykseen, mitä viime vuosina on harrastettu ympäri Pohjolaa. Esineet ovat esillä korkeissa kapeissa vitriineissä näyttelyhuoneiden keskellä, joten niitä pääsee läheltä katsomaan. Vitriineissä ei ole selostavia tekstejä vaan ainoastaan esineitten nimiä osoittavat kyltit. Huoneiden seinillä on sen sijaan suuria selviä ja hyvin valaistuja tekstitauluja karttoineen, joissa annetaan kaikki tarvittavat taustatiedot löytöpaikasta, esineryhmistä ja tutkimussuunnitelmista. Vaikka mihinkään "popularisointiin" ei ole pyritty näyttely on saanut paljon huomiota osakseen ja museon kävijämäärät ovat nousseet ennenkuulumattoomiin lukemiin.

KD.

David R.M. Gaimster vieraili Suomessa

Keskiaikaisen keramiikan asiantuntija Dr. David R.M. Gaimster British Museumista vieraili Turussa ja Helsingissä 3. - 10. toukokuuta. Parhaillaan Gaimster tekee tutkimusta Itämeren piirin keramiikasta tavoitteenaan selvittää alueellista keramiikan ja kaakeleiden valmistusta, levintää ja kauppaa. Tutkimuksensa apuvälineeksi Gaimster pyrkii laatimaan uudenlaisen tyyppiluokittelun, joka pohjautuisi keramiikan alkuperään ja valmistukseen. Tutkimustaan varten Gaimster on käynyt systemaattisesti läpi aineistoa mahdollisimman monissa Itämeren piirin keskiaikaisissa tutkimuskohteissa keskittyen kaupunkikeskuksiin, linnoihin ja maaseutukartanoihin sekä muihin kohteisiin, joilla on ollut selviä yhteyksiä hansakaupunkeihin.

Suomen vierailunsa aikana Gaimster tutustui Turun Maakuntamuseon, Turun linnan, Aboa Vetus -museon, Helsingin kaupunginmuseon ja Merimuseon keskiaikaiseen keramiikka-aineistoon. Museoviraston rakennushistorian osastolla hänellä oli mahdollisuus lisäksi nähdä muun muassa Siuntion Suitian kartanon keraaminen löytöaineisto.

Tämän aineiston perusteella Gaimster saattoi todeta, että suomalainen keramiikka-aineisto on yllättävän korkeatasoista, ja täällä ovat edustettuina kaikki ne tyyppilajit, jotka esiintyvät yleisesti muuallakin Itämeren piirissä.

Vierailunsa aikana David R. M. Gaimster piti tutkimuksistaan kaksi luentotilaisuutta, joista toinen pidettiin Turussa arkeologian oppiaineen tiloissa ja toinen Helsingissä Kansallismuseossa. Molemmat tilaisuudet keräsivät joukon kiinnostuneita kuulijoita.

Tutkimustulokset julkaistaan kirjana, joka ilmestyy ensi vuoden alkupuolella.

M.N. ja L.S

Keskiajan Turku 27.9.-2.8. 1998

Turussa vietetään jälleen keskiajan päiviä. Tapahtuma on tänä vuonna viisipäiväinen. Vanhalla Suurtorilla voi tapahtuman kaikkina päivinä tutustua keskiajan markkinoiden tunnelmaan. Tuomiokirkon kupeessa esitetään iltaisin Jokamiesnäytelmää, joka on keskiaikaiseen moraliteettiin perustuva näytelmä rikkaan kauppamiehen kuolemasta. Aboa Vetus -museossa vietetään iltaisin Väärän kuninkaan karnevaalia ja museolla voi lisäksi pelata roolipelejä, harrastaa keskiaikaisia leikkejä ja maistella keskiaikaista ruokaa. Turun linnassa vietetään keskiaikaista iltaa lauantaina 1.8. Ohjelmassa on keskiaikaisia tansseja, taisteluesityksiä ja ruokailua Juhana Herttuan kellarissa. Keskiaika tapahtuma päättyy Turun tuomiokirkossa pidettävään keskiaikamessuun. Tarkemmat ajankohdat, museoiden aukioloajat ja opastettujen kierrosten ajankohdat, lippujen hinnat ja yhteystiedot selviävät tapahtuman käsiohjelmasta ja lehdistä.

K.M.

Novgorodin matka

Novgorodin matka toteutuu. Ilmoittautuneita on ollut jopa liiankin kanssa. Majoitustilanteen takia matkalle on kuitenkin mahdollista lähteä mukaan maksimissaan 30 henkilöä. Mikäli joku ilmoittautuneista on jostain syystä aikeissa peruuttaa matkalle lähtönsä tulisi peruutukset tehdä mahdollisimman pian, jotta matkalähtijöiden lopullinen lukumäärä saataisiin selville ja myös varasijalla olevat saisivat pian tiedon matkalle pääsystä. Peruutuksista voi ilmoittaa Leila Airikka-Drakelle puhelinnumeroon (02) 235 2555 tai osoitteeseen Rätälänkatu 20 c 21, 20810 Turku.

L.A-D

Suomen keskiajan arkeologian seura - Sällskapet för medeltidsarkeologi i Finland ry:n tarkoituksena on edistää keskiajan ja uuden ajan arkeologian tutkimusta ja korkeakouluopetusta. Yhdistys järjestää seminaareja ja esitelmätilaisuuksia sekä harjoittaa julkaisutoimintaa.

Puheenjohtaja : Markus Hiekkänen
040-554 0725
markus.hiekkanen@nba.fi

Sihteeri : Liisa Seppänen
040-529 6789

Rahastonhoitaja : Leila Airikka-Drake
(02) 235 2555

Sisällys

Toimittajalta.....	1
<i>Marianna Niukkanen</i> , Historiallisen ajan arkeologian menetelmiä..	3
<i>Knut Drake</i> , Magnus Olofsson och Olof Magnusson	8
<i>Hannu-Matti Wahl</i> , Bytomtsundersökningen i Lahtis år 1997	10
<i>Martti Lampila</i> , Toinen väitöskirja Hämeen linnasta valmis	17
<i>Leila Hedman ja Kirsi Majantie</i> , Laukon kartanon rahalöytö	20
<i>Jouko Pukkila</i> , Åbo Akademin tontin kaivaukset Turussa	24
<i>Marianna Niukkanen</i> , Historiallisen ajan kenttätöitä kesällä 98 ..	26
Menneisyyden jäljillä - arkeologian päivät	30
Säännöt.....	32
Lundennen Lundia.....	34
David R.M. Gaimster vieraili Suomessa	35
Keskiajan Turku.....	36
Novgorodin matka.....	36
